

Wensen en verwachtingen voor TK'23

Rapport I&O Research

Opinieonderzoek onder Nederlandse kiezers in opdracht van Partos & De Goede Zaak

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2023/195

Datum

1 november 2023

Opdrachtgever

Partos & De Goede Zaak

Auteurs

Maartje van de Koppel
Peter Kanne

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Maatregelen na de verkiezingen	8
1.1 Investeren in zorg en woningbouw krijgt eerste prioriteit	8
1.2 Jongeren zetten woningen op één	10
1.3 Grootste verdeeldheid over fossiele subsidies	10
2 Politiek en verkiezingen	12
2.1 Balans slaat licht door naar eigen belang	12
2.2 Vooral jongeren komen op voor eigen generatie	13
2.3 Pessimisme over de Nederlandse politiek overheerst	15
2.4 Kiezers van coalitiepartijen zijn het meest optimistisch	16
3 Boodschappen	17
3.1 Klimaat is ‘probleem van nu’, maar geen kwestie van ‘nu of nooit’	17
3.2 Jongeren voelen meeste urgentie bij klimaat	18
3.3 Ook politiek midden vindt klimaatverandering een ‘probleem van nu’	18

Samenvatting

Naar aanleiding van de val van kabinet Rutte IV vinden in november 2023 Tweede Kamerverkiezingen plaats. In aanloop naar deze verkiezingen voerde I&O Research in opdracht van De Goede Zaak en Partos opinieonderzoek uit onder Nederlandse kiezers, dat inzicht geeft in waar zij straks hun stem op baseren en hoe zij aankijken tegen een aantal progressieve maatregelen. Specifiek zoomen we in op jongeren en kiezers met verschillende politieke voorkeuren.

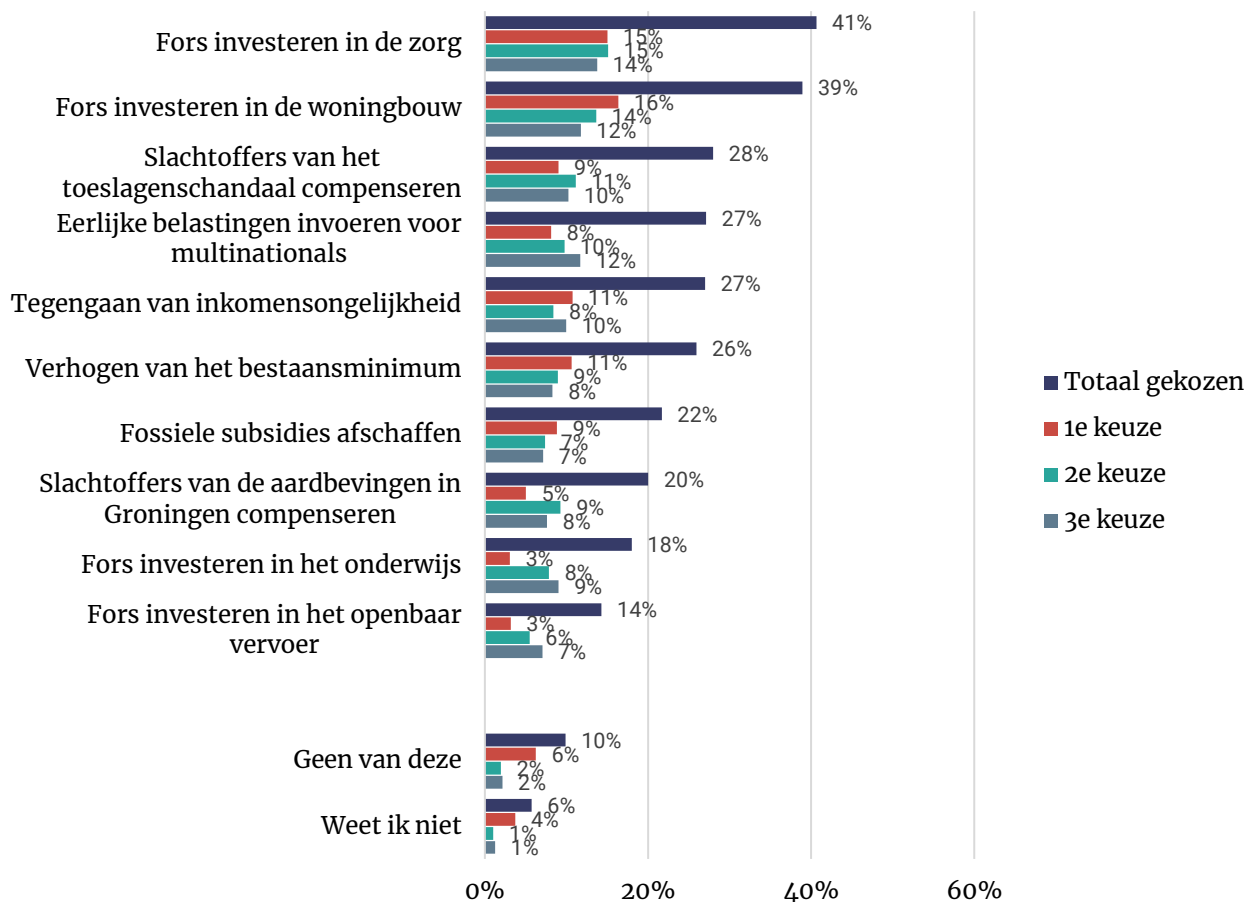
Na de verkiezingen: eerst investeren in zorg en woningbouw

Als we kiezers een aantal mogelijke maatregelen voor na de komende verkiezingen voorleggen, wordt het meest gekozen voor ‘fors investeren in de zorg’ (41%) en ‘fors investeren in de woningbouw’ (39%). Voor beide geldt dat één op de zes kiezers vindt dat deze maatregel als eerste doorgevoerd zou moeten worden.

Daarna volgen compensatie voor toeslagenslachtoffers (28%), eerlijke belastingen voor multinationals (27%), tegengaan van inkomensongelijkheid (27%) en verhogen van het bestaansminimum (26%). ‘Fors investeren’ is niet per definitie het meest populair, want investeringen in het onderwijs en openbaar krijgen van Nederlanders de minste prioriteit.

Figuur 1: Maatregelen na de Tweede Kamerverkiezingen

‘Als u denkt aan de komende verkiezingen, welke van onderstaande maatregelen zou u willen dat als eerste wordt doorgevoerd?’ ‘En welke maatregel zou u daarna willen doorvoeren?’ Basis: hele steekproef (n=2.288).

Jongeren geven meeste prioriteit aan woningbouw en afschaf fossiele subsidies

Jongere Nederlanders (tot 35 jaar) kiezen het vaakst als eerst voor investeren in de woningbouw (18%) of de afschaf van fossiele subsidies (13%, gemiddeld onder allen: 9%).

De afschaf van fossiele subsidies is echter politiek een heikel punt: van alle maatregelen bestaan hier tussen kiezers van verschillende politieke partijen de grootste verschillen. Kiezers van progressieve partijen (PvdD, Volt, GL-PvdA en D66) vinden dat vaak belangrijk, alle andere kiezersgroepen vrijwel niet.

Investeren in de woningbouw is onder de meeste kiezers relatief populair, maar nog het meest bij de VVD (door 33% van hen als eerste gekozen). Kiezers van middenpartijen als de ChristenUnie, CDA en NSC willen met name inkomensongelijkheid en een hoger bestaansminimum als eerste aanpakken, voor BBB-kiezers is investeren in de zorg het belangrijkste.

Vooral jongeren zelf laten belangen van hun generatie meewegen in stem

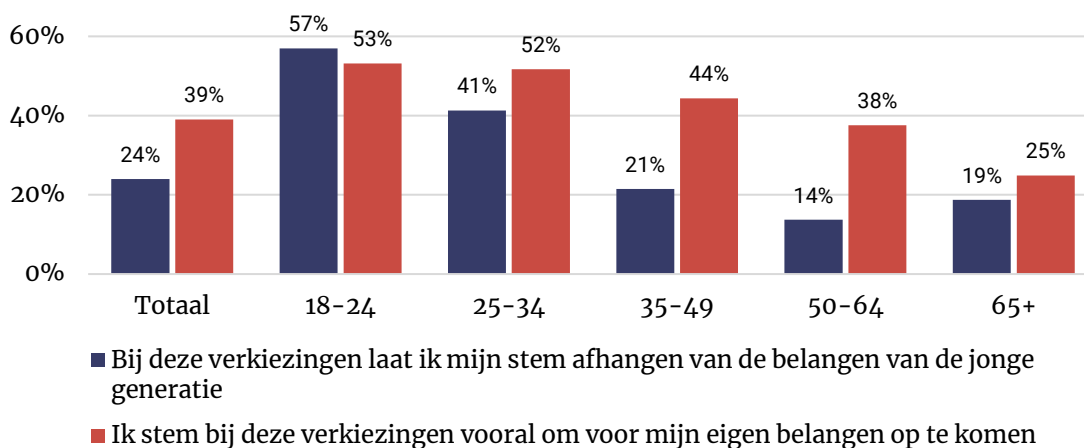
Vier op de tien kiezers zijn het eens met de stelling 'Ik stem bij deze verkiezingen vooral om voor mijn eigen belangen op te komen.' Voor drie op tien geldt dat niet. Dat is vaker dan kiezers het eens zijn met de stelling dat zij hun stem 'van de belangen van de jonge generatie' laten afhangen: 24 procent is het daarmee eens, 42 procent is oneens.

Bovendien zijn het vooral jongeren zelf die aangeven voor de belangen van de jonge generatie te stemmen: bij Nederlanders tot 35 jaar doet de helft dat, onder andere leeftijdsgroepen niet meer dan een vijfde.

Het is echter niet zo dat oudere groepen dan vaker dan jongeren aangeven 'vooral voor eigen belangen op te komen' met hun stem: de helft van de jongeren stemt voor eigen belang, tegenover gemiddeld 36 procent van de Nederlanders boven de 35 jaar.

Figuur 1: In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

Naar leeftijd. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

Pessimisme over politiek overheerst

Slechts een kwart van de Nederlanders zegt optimistisch naar de toekomst van Nederland te kijken; 35 procent is het niet eens met de stelling dat zij optimistisch naar de toekomst van het land kijken, 38 procent staat hier neutraal tegenover. Bovendien is twee derde het oneens met de stelling dat de overheid 'altijd handelt in het belang van burgers', slechts 9 procent kan zich daar wel mee vinden.

Zorgen over de snelle opkomst van nieuwe partijen spelen bij de helft van de Nederlanders, maar in grotere mate bij oudere (65+: 61%) dan bij jongere Nederlanders (18-35: 43%).

Verschillen in hoe Nederlanders naar de politiek kijken zitten vooral in de coalitie-oppositie tegenstelling. Kiezers van regeringspartijen zijn beduidend optimistischer over de toekomst van Nederland en denken vaker dat de overheid handelt in het belang van burgers, maar vinden ook de opkomst van nieuwe partijen vaker zorgwekkend.

Helpt van kiezers in politiek midden schaart zich achter progressieve standpunten

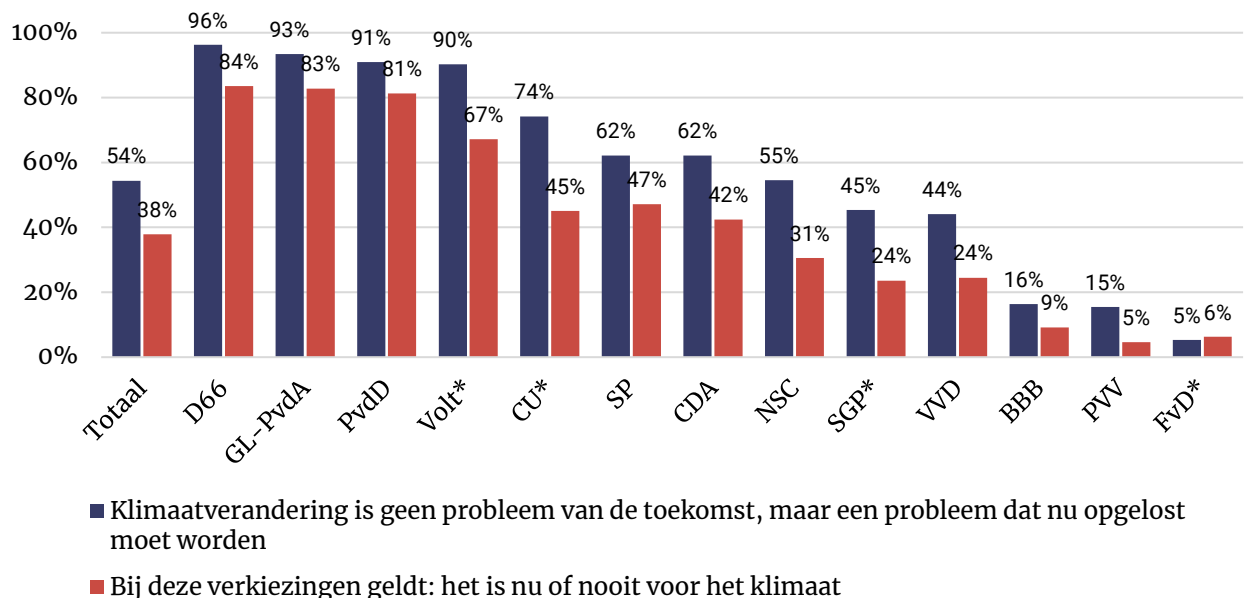
Ten slotte legden we respondenten een aantal progressieve boodschappen voor. Over de stelling 'Klimaatverandering is geen probleem van de toekomst, maar een probleem dat nu opgelost moet worden' bestaat het meeste overeenstemming. De helft is het hiermee eens, een kwart niet. De stelling dat 'Bij deze verkiezingen geldt: het is nu of nooit voor het klimaat' kan op minder steun rekenen (38% eens, 33% oneens).

Nederlanders tot 35 jaar vinden vaker dat klimaat nu aangepakt moet worden dan oudere Nederlanders. Op politieke voorkeur zien we hier ook grote verschillen: links-progressieve kiezers kunnen zich vrijwel allemaal in de stellingen vinden, rechts-conservatieve kiezers vrijwel niet.

Toch vindt ook in het politieke midden de meerderheid dat klimaatverandering een probleem van nu is, niet van de toekomst (CU: 74%, CDA: 62%, NSC: 55%). Bij de stelling dat het 'nu of nooit voor het klimaat is' gaat het om circa vier op tien kiezers rond het centrum.

Figuur 2: In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

Naar huidige politieke voorkeur. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

*Uitkomsten voor deze groepen zijn indicatief vanwege een klein aantal waarnemingen (n ≤ 50).

Eenzelfde beeld zien we bij de boodschap dat 'Nederland moet staan voor een menselijke behandeling van vluchtelingen' en dat 'Deze verkiezingen de kans bieden op een socialer Nederland'. Gemiddeld is iets minder dan de helft van de Nederlanders het hiermee eens (resp. 49% en 46%).

Bij de middenpartijen kan ook (iets meer dan) de helft zich in de stellingen vinden - zo vindt 50 tot 60 procent van de kiezers van CDA, CU, BBB en NSC-kiezers dat de verkiezingen een kans voor een socialer land bieden.

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van vrijdag 22 tot en met maandagochtend 25 september 2023. In totaal werkten 2.288 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek.

I&O Research voerde dit onderzoek uit in opdracht van Partos en De Goede Zaak. De steekproef is volledig getrokken in het I&O Research Panel.

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van $n=2.000$ en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

1 Maatregelen na de verkiezingen

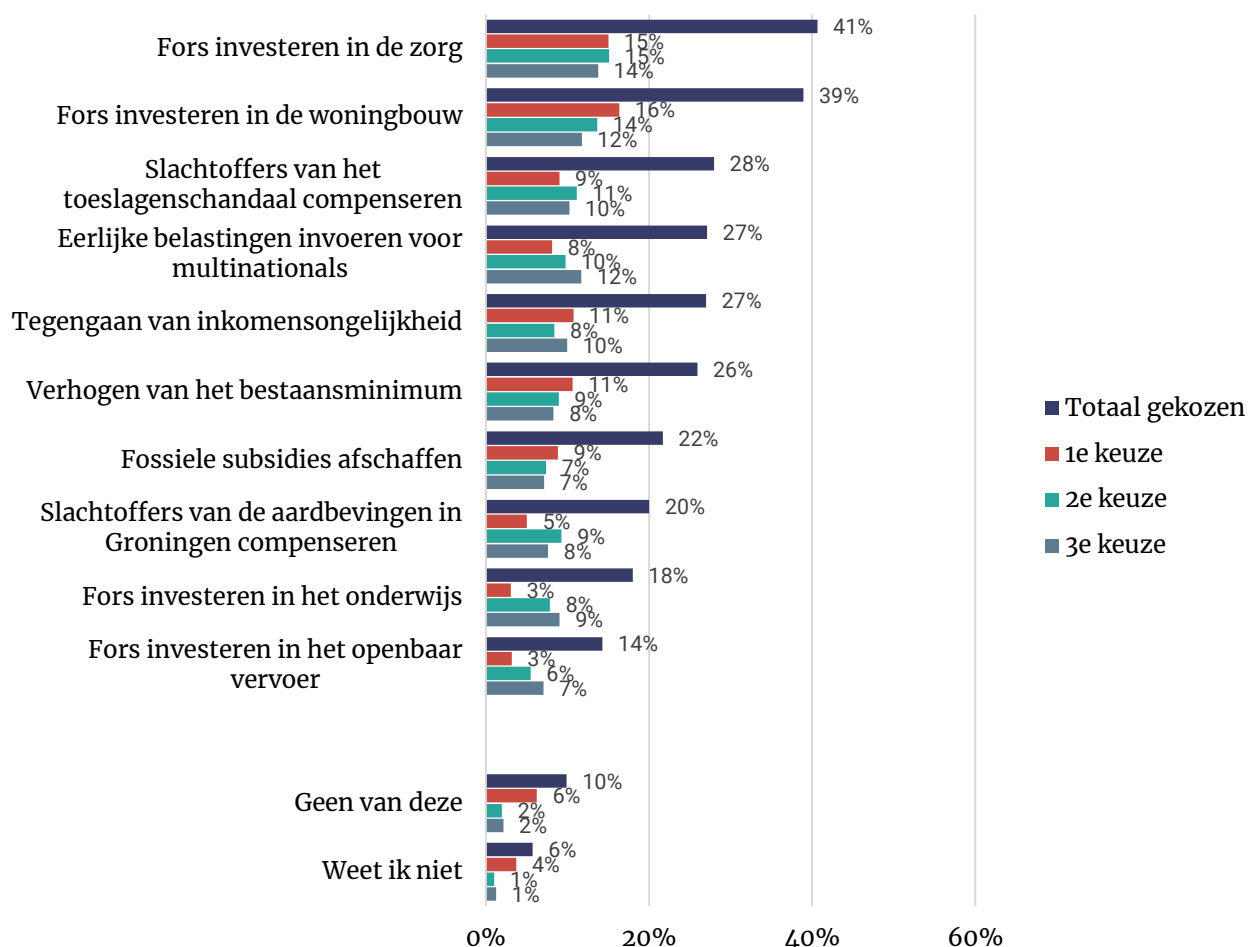
We legden respondenten een aantal – door de opdrachtgever aangeleverde – mogelijke maatregelen op actuele issues voor, met de vraag: ‘Als u denkt aan de komende verkiezingen, welke van onderstaande maatregelen zou u willen dat als eerste wordt doorgevoerd?’. En de vervolgvragen: ‘En welke maatregel daarna, en welke daarna?’

1.1 Investeren in zorg en woningbouw krijgt eerste prioriteit

Fors investeren in de zorg (41%) en in de woningbouw (39%) worden van alle maatregelen in totaal het vaakst gekozen (zie Figuur 1.2). Van beide maatregelen vindt circa één op de zes kiezers dat deze na de verkiezingen *als eerste* zou moeten worden doorgevoerd. Ook kiest een flink aandeel dit als tweede of derde maatregel. Daarna volgen vier maatregelen die allen door ruim een kwart van de Nederlanders wordt gekozen: compensatie voor slachtoffers van het toeslagenschandaal, eerlijke belastingen voor multinationals, tegengaan van inkomensongelijkheid en een hoger bestaansminimum. Daarvan worden het aanpakken van de inkomensongelijkheid en het bestaansminimum het vaakst *als eerste* gekozen (door 11%).

Figuur 1.1: Maatregelen na de Tweede Kamerverkiezingen

‘Als u denkt aan de komende verkiezingen, welke van onderstaande maatregelen zou u willen dat als eerste wordt doorgevoerd?’ ‘En welke maatregel zou u daarna willen doorvoeren?’ Basis: hele steekproef (n=2.288).

Dat vooral investeringen in zorg en woningen gewenst zijn komt overeen met de uitkomsten van [ander recent onderzoek van I&O Research](#), in opdracht van de Volkskrant. In dat onderzoek zei op de vraag ‘Vindt u dat het volgende kabinet moet bezuinigen of meer moet investeren?’ 18 procent dat er geïnvesteerd moet worden, 3 procent wil bezuinigen (70% wil ‘iets ertussenin’). Op de vraag waar er dan in geïnvesteerd moet worden, kozen kiezers ook vooral voor de gezondheidszorg (41%) en woningbouw (34%). Daarna volgden armoedebestrijding en sociale zekerheid (33%) en klimaat en duurzaamheid (25%).¹

Investeren in OV en onderwijs krijgt minste prioriteit

Investeren in het openbaar vervoer wordt het minst vaak gekozen (door 14% in totaal) en door slechts 3 procent op de eerste plek gezet. Ook investeren in het onderwijs wordt relatief weinig gekozen (18% in totaal, 3% op de 1e plek).

---

¹ Op klimaat/duurzaamheid mag echter ook volgens een vergelijkbaar aandeel (22%) bezuinigd worden. Verder komen vooral ontwikkelingssamenwerking (44%) en kunst en cultuur (36%) in aanmerking voor bezuinigingen.

1.2 Jongeren zetten woningen op één

Tabel 1.1 toont voor elke voorgelegde maatregel hoe vaak verschillende leeftijdsgroepen deze als eerste na de verkiezingen zouden willen doorvoeren. Jongeren van 18 tot 24 jaar kiezen het vaakst voor investeren in woningbouw: bijna een kwart (23%) zet dit op één, meer dan gemiddeld (16%). Het afschaffen van fossiele subsidies (13%) en investeren in het openbaar vervoer (11%) volgen en worden door jongeren ook beduidend vaker genoemd dan door andere leeftijdsgroepen. Eén op de tien (11%) jongeren weet niet welke maatregel als eerste doorgevoerd moet worden.

Ook voor 25- tot 34-jarigen staan investeren in woningen (16%) en beëindigen van fossiele subsidies (13%) bovenaan. Dan volgen het tegengaan van ongelijkheid (13%), investeren in de zorg (12%) en verhogen van het bestaansminimum (11%). Investeren in het OV krijgt van deze groep - in tegenstelling tot 18- tot 24-jarigen, maar net als bij oudere groepen - vaak geen prioriteit.

Tabel 1.1 : Eerste voorkeur voor maatregelen na de Tweede Kamerverkiezingen

'Als u denkt aan de komende verkiezingen, welke van onderstaande maatregelen zou u willen dat als eerste wordt doorgevoerd?' Naar leeftijd. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+
Maatregel	%	%	%	%	%	%
Investeren woningbouw	16	23	16	14	18	15
Investeren zorg	15	9	12	13	16	18
Tegengaan ongelijkheid	11	7	13	14	9	10
Verhogen bestaansminimum	11	7	11	12	10	11
Slachtoffers toeslagen	9	6	7	7	11	11
Fossiele subsidies afschaffen	9	13	13	8	8	7
Belastingen multinationals	8	9	9	7	10	5
Slachtoffers Groningen	5	0	1	5	5	9
Investeren OV	3	11	3	3	2	3
Investeren onderwijs	3	3	4	6	1	3
Geen van deze	6	1	8	9	7	4
Weet ik niet	4	11	3	4	3	3

1.3 Grootste verdeeldheid over fossiele subsidies

Naar politieke voorkeur zien we de grootste verschillen op het afschaffen van fossiele subsidies: kiezers van progressieve partijen (PvdD, Volt, GL-PvdA en D66) vinden dat vaak belangrijk, alle andere kiezersgroepen vrijwel niet (zie Tabel 1.2).

De kleinste onderlinge verschillen vinden we bij de maatregelen die gemiddeld genomen ook het minst belangrijk worden gevonden: eerlijke belastingen voor multinationals, compensatie voor aardbevingsslachtoffers en investeren in onderwijs en OV.

Wel willen D66-kiezers relatief vaak als eerst investeren in onderwijs (10%, gem. 3%), en CDA-kiezers vaker in het openbaar vervoer (14%, gem. 3%).

Verder zien we:

- VVD-kiezers zetten woningbouw duidelijk op de eerste plek (33%). Ook bij ChristenUnie-kiezers staan dit thema bovenaan (19%). Bij de andere kiezers is dit thema ook vaak belangrijk, maar staat het niet op de eerste plek.
- In de (voormalig) christendemocratische hoek is het verhogen van het bestaansminimum een belangrijk thema. Kiezers van de ChristenUnie en van nieuwkomer Nieuw Sociaal Contract, de partij van Pieter Omtzigt, geven hier vaker dan gemiddeld prioriteit aan. NSC-kiezers vinden ook - logischerwijs, gezien het profiel van Omtzigt - het compenseren van slachtoffers van de toeslagenaffaire relatief belangrijk (14%, gem. 9%).
- Kiezers van links-progressieve partijen kijken vooral naar het bestrijden van ongelijkheid en fossiele subsidies, al zijn er onderlinge verschillen in nadruk. SP-kiezers zetten investeren in de zorg op één, kiezers van GL-PvdA, PvdD, Volt en D66 prioriteren de afschaf van fossiele subsidies.
- Kiezers van BBB zetten investeren in de gezondheidszorg (23%) en de woningbouw (16%) bovenaan. Dat geldt ook voor PVV-kiezers. Het tegengaan van inkomensongelijkheid en een hoger bestaansminimum staan bij PVV-kiezers op een gedeelde derde plek (beide 12%).

Tabel 1.2: Eerste voorkeur voor maatregelen na de Tweede Kamerverkiezingen

'Als u denkt aan de komende verkiezingen, welke van onderstaande maatregelen zou u willen dat als eerste wordt doorgevoerd?' Naar huidige partijvoorkeur. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

	To- taal	VVD	D66	PVV	CDA	SP	GL- PvdA	FvD *	PvdD	CU *	Volt *	SGP *	BBB	NSC
Maatregel	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Investeren woningbouw	16	33	16	14	12	8	10	10	10	19	13	16	16	14
Investeren zorg	15	16	10	17	11	28	8	18	6	6	2	28	23	12
Tegengaan ongelijkheid	11	4	13	12	13	15	15	5	10	16	8	8	11	11
Bestaansminimum	11	3	1	12	10	14	9	14	11	16	10	7	8	18
Fossiele subsidies afschaffen	9	4	26	4	3	3	23		40	3	39	4	1	4
Slachtoffers toeslagen	9	9	4	7	7	9	10	16	7	13	2	3	8	14
Belastingen multinationals	8	4	8	9	8	7	14	7	6	8	14	12	9	10
Slachtoffers aardbevingen	5	8	4	8	10	6	1	10		3	2	4	10	7
Investeren OV	3	2	4	3	14	2	5		5	2	5	2	3	2
Investeren onderwijs	3	3	10	2	7	4	1		1	2	3	9	3	1
Geen van deze	6	11	4	11	2	2	3	21		7		4	5	4
Weet ik niet	4	1		2	4	3	1		3	5	3	3	2	1

*Uitkomsten voor deze groepen zijn indicatief vanwege een klein aantal waarnemingen (n ≤ 50).

2 Politiek en verkiezingen

2.1 Balans slaat licht door naar eigen belang

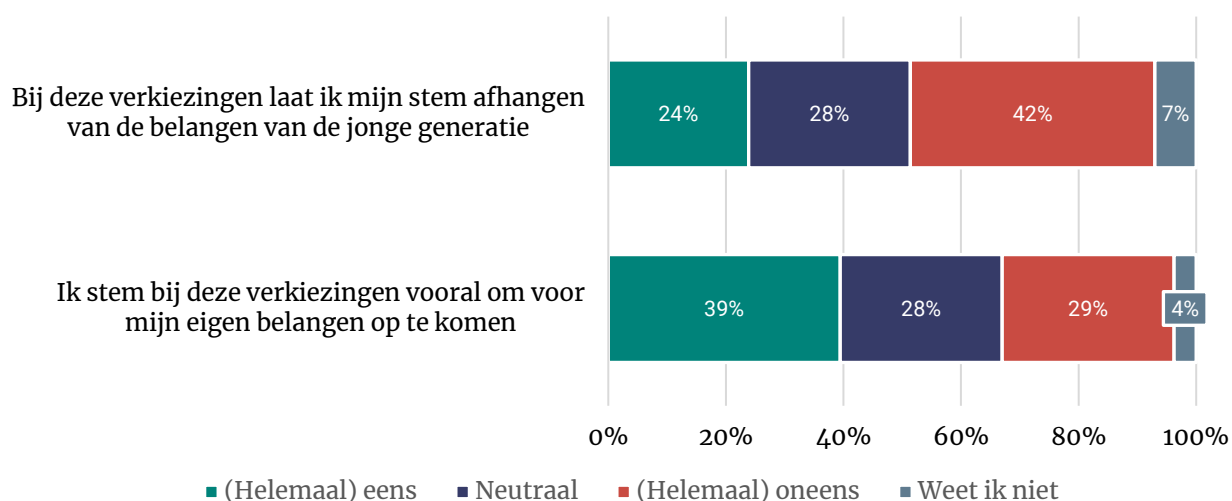
In het tweede deel van de vragenlijst kregen respondenten een aantal stellingen voorgelegd over de Nederlandse overheid en de komende Tweede Kamerverkiezingen.

Een kwart van de Nederlanders (24%) is het eens met de stelling ‘Bij deze verkiezingen laat ik mijn stem afhangen van de belangen van de jonge generatie’, vier op de tien zijn het daar niet mee eens (42%). Daarnaast staat een flink deel neutraal tegenover de stelling (28%), 7 procent weet het niet.

Vaker laten Nederlanders hun stem afhangen van hun eigen belang. Vier op de tien Nederlanders (39%) zijn het eens met de stelling ‘Ik stem bij deze verkiezingen vooral om voor mijn eigen belangen op te komen’. Drie op de tien zijn het niet eens met deze stelling, de rest staat er neutraal tegenover (28%) of weet het niet (4%).

Figuur 2.1: In welke mate bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

2.2 Vooral jongeren komen op voor eigen generatie

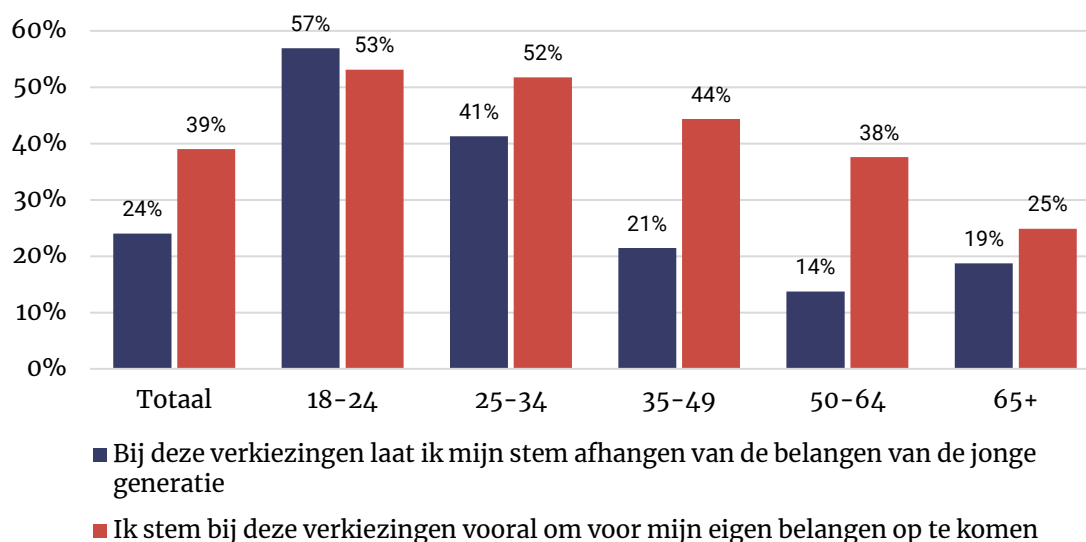
Jongeren zeggen beduidend vaker dan andere leeftijdsgroepen dat zij 'vooral voor hun eigen belangen' stemmen. Onder zowel 18- tot 24-jarigen, als onder 25 tot 34-jarigen, zegt de helft vooral voor eigen belangen op te komen. Onder 65-plussers is dat maar een kwart.

Hoewel oudere Nederlanders minder vaak naar eigen belang zeggen te stemmen, kijken zij met hun stem ook weinig naar de belangen van de jongere generatie. Het aandeel dat stemt voor de jongere generatie is het laagst onder 50- tot 64-jarigen (14%). Onder 18- tot 24-jarigen gaat het juist om de meerderheid.

Over het algemeen lijken de belangen van jongeren dus vooral vertegenwoordigd in de stem van jongeren zelf.

Figuur 2.2: In welke mate bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Getoond in figuur: percentage (helemaal) mee eens, naar leeftijd. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

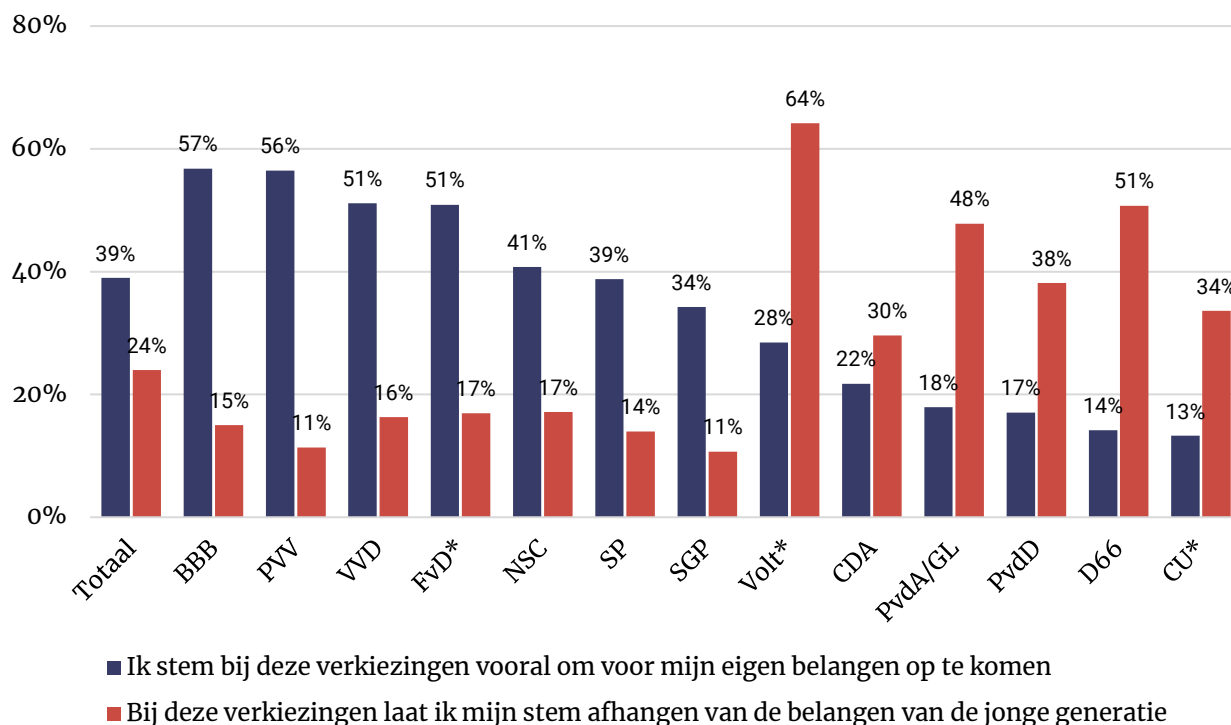
Rechtse kiezers stemmen vaker vooral voor eigen belang

Vooraf kiezers van rechts-conservatieve partijen PVV (56%) en FvD (51%), als ook kiezers van de VVD (51%), zeggen dat zij vooral stemmen voor hun eigen belang. Onder kiezers van de links-progressieve en christendemocratische partijen gaat het om circa één op vijf, of minder. Kiezers van ChristenUnie (13%) en D66 (14%) zeggen het minst vaak voor eigenbelang te stemmen.

Onder rechtse partijen wordt er ook minder voor de jongere generatie gestemd (VVD: 16, BBB: 15%, PVV 11%). Dat geldt ook voor kiezers van NSC (17%) en SP (14%). Bij GL-PvdA en D66 zegt juist de helft wél voor de belangen van jongeren te stemmen.

Figuur 2.3: In welke mate bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Getoond in figuur: percentage (helemaal) mee eens, naar huidige politieke voorkeur. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

*Uitkomsten voor deze groepen zijn indicatief vanwege een klein aantal waarnemingen (n ≤ 50).

2.3 Pessimisme over de Nederlandse politiek overheerst

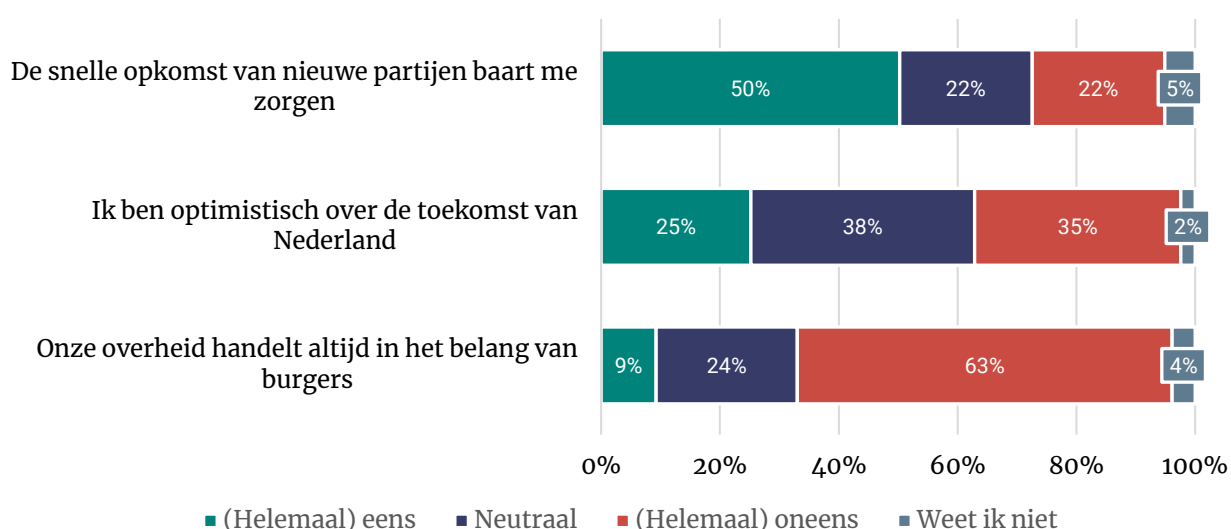
De helft van de Nederlanders vindt de snelle opkomst van nieuwe partijen zorgwekkend. Circa één op vijf vindt dat niet, eenzelfde aandeel staat er neutraal tegenover.

Slechts een kwart van de Nederlanders is optimistisch over de toekomst van Nederland. Een groter deel (35%) zegt niet optimistisch te zijn. Het grootste aandeel (38%) staat neutraal tegenover deze stelling.

Het overwegende pessimisme over de politiek zien we ook terug in het feit dat bijna twee derde het oneens is met de stelling dat 'onze overheid altijd in het belang van burgers handelt'. Slechts 9 procent vindt dat wel, een kwart staat er neutraal tegenover.

Figuur 2.4: In welke mate bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

Zorgen over nieuwe partijen leven vooral bij ouderen

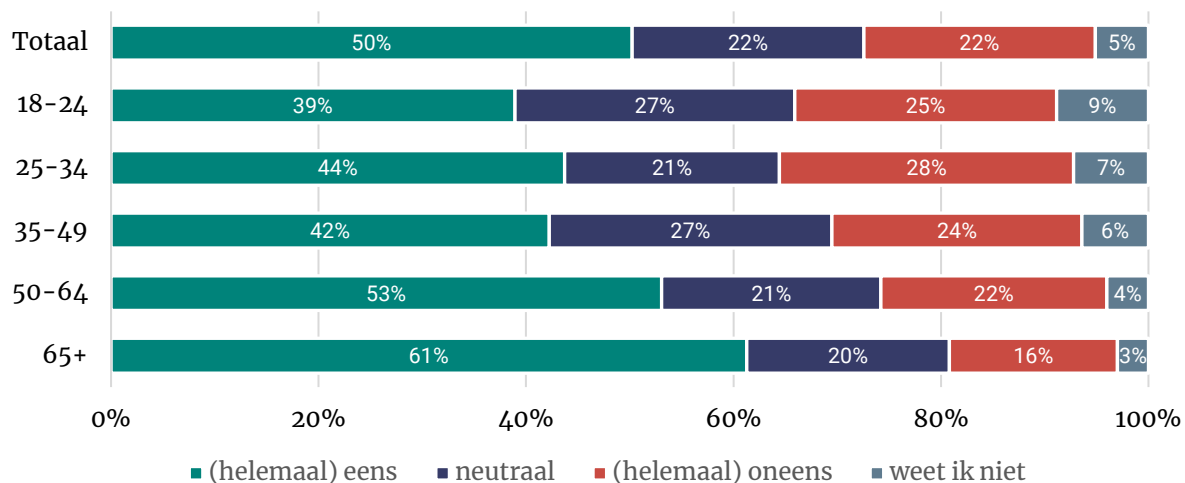
Nederlanders van verschillende leeftijden zijn ongeveer in gelijke mate optimistisch (of pessimistisch) over de toekomst van Nederland. Alleen de groep 25- tot 34-jarigen is iets vaker (31%) dan gemiddeld (25%) wel optimistisch over het land.

Ook vindt onder alle leeftijdsgroepen twee derde niet dat de overheid altijd in het belang van burgers handelt. Alleen 18- tot 24-jarigen zijn het minder vaak oneens met de stelling (46%, gem. 63%); zij zijn het *niet* vaker eens met de stelling, maar staan er wel vaker *neutraal* tegenover (36%, gem. 24%).

Wel zien we leeftijdsverschillen in hoe Nederlanders aankijken tegen de opkomst van nieuwe partijen (zie Figuur 2.5). Circa vier op de tien jongeren vinden de snelle opkomst van partijen zorgwekkend, boven de 50 jaar geldt dat voor meer dan de helft.

Figuur 2.5: 'De snelle opkomst van nieuwe partijen baart me zorgen'

Naar leeftijd. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

2.4 Kiezers van coalitiepartijen zijn het meest optimistisch

Naar politieke voorkeur zien we met name verschillen tussen kiezers van de coalitiepartijen VVD, CDA, D66 en CU, en de rest (zie Tabel 2.1). Kiezers van deze regeringspartijen zijn vaker optimistisch over de toekomst van Nederland dan andere kiezers. Ook vinden zij vaker dat de overheid handelt in het belang van burgers. Over de opkomst van nieuwe partijen maken zij zich vaker zorgen dan kiezers van oppositiepartijen.

Tabel 2.1: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Naar partijvoorkeur. Getoond in tabel: percentage (helemaal) eens. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

	To-taal	CDA	VVD	CU *	D66	GL-PvdA	Volt *	BBB	NSC	SGP	SP	Pvd D	PVV	FvD *
<i>(Helemaal) eens</i>	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Ik ben optimistisch over de toekomst van Nederland	25	50	49	37	35	32	32	23	23	20	14	12	10	5
De snelle opkomst van nieuwe partijen baart me zorgen	50	61	72	72	74	58	43	30	35	64	62	40	43	12
Onze overheid handelt altijd in het belang van burgers	9	19	24	15	24	12	17	6	2	14	2	7	2	0

*Uitkomsten voor deze groepen zijn indicatief vanwege een klein aantal waarnemingen (n ≤ 50).

Kiezers van PVV en FvD, en in iets mindere mate ook SP en Partij voor de Dieren, zijn het meest pessimistisch over de toekomst van het land en geloven het minst vaak dat de overheid handelt in het belang van burgers. Kiezers die zelf voorkeur geven aan de recent opgekomen partijen BBB en NSC noemen de opkomst van nieuwe partijen het minst vaak zorgwekkend, hoewel ook onder deze kiezers een derde hier zorgen over heeft.

3 Boodschappen

3.1 Klimaat is 'probleem van nu', maar geen kwestie van 'nu of nooit'

Tenslotte legden we respondenten een aantal stellingen met progressieve boodschappen met betrekking tot klimaat, vluchtelingen en een sociaal Nederland voor.

De helft van de Nederlanders (54%) is het eens met de stelling 'Klimaatverandering is geen probleem van de toekomst, maar een probleem dat nu opgelost moet worden'. Circa een kwart is het hier niet mee eens. Voor de meeste Nederlanders lijkt er dus wel een gevoel van urgentie te bestaan rondom de aanpak van klimaatverandering.

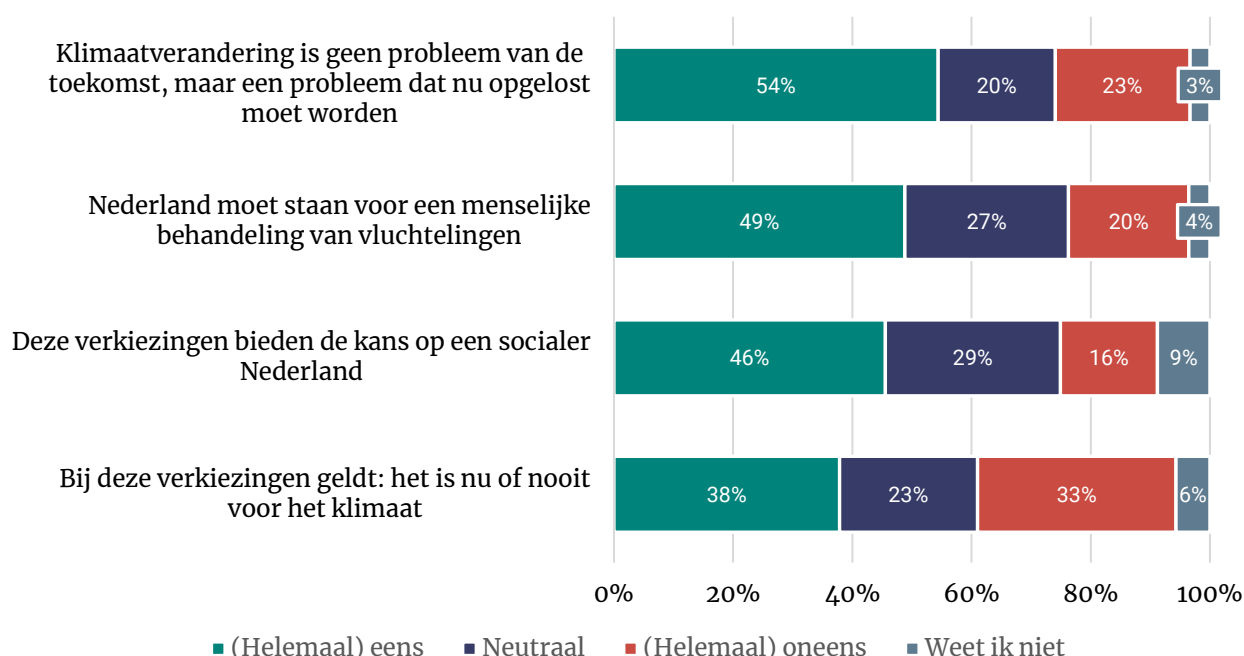
Een tweede, met meer urgentie geformuleerde stelling over het klimaat - 'Bij deze verkiezingen geldt: het is nu of nooit voor het klimaat' - krijgt minder steun. Met deze stelling is 38 procent het eens, een bijna even groot deel (33%) is het ermee oneens. De rest staat er neutraal tegenover (23%) of weet het niet (6%).

De helft (49%) vindt dat Nederland moet staan voor een menselijke behandeling van vluchtelingen. Eén op vijf vindt dat niet, een kwart kiest een neutrale positie.

Ten slotte vindt 46 procent van de Nederlanders dat de komende verkiezingen de kans op een sociaal Nederland bieden, beduidend meer dan het aandeel dat het hiermee oneens is (16%). Drie op tien staan hier neutraal tegenover.

Figuur 3.1: In welke mate bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

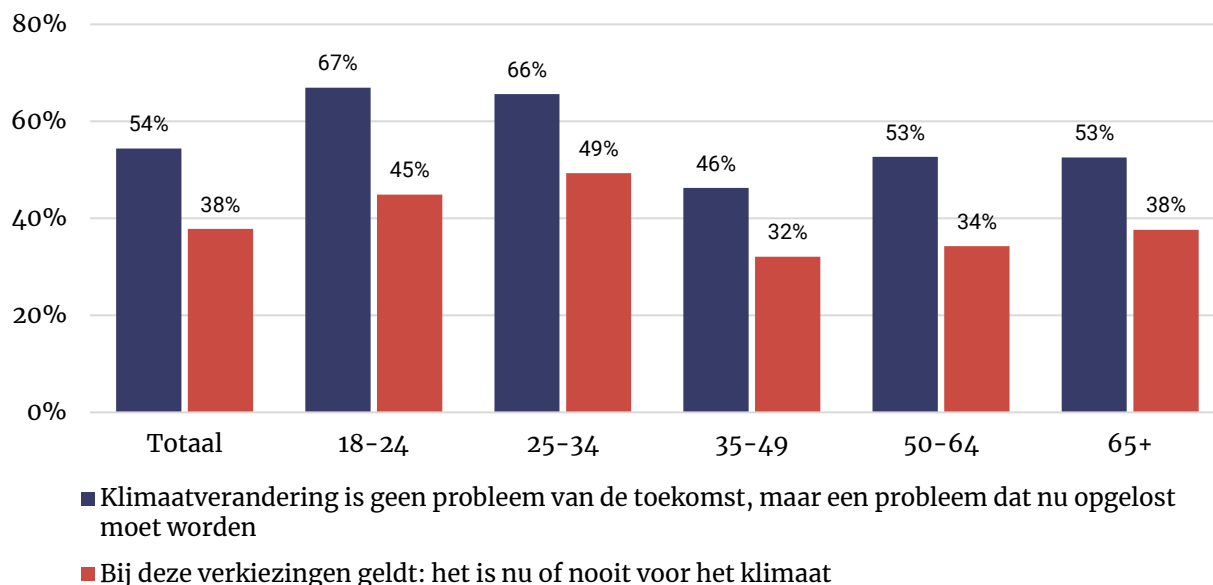

3.2 Jongeren voelen meeste urgentie bij klimaat

Voor beide stellingen over klimaat geldt dat jongeren zich er vaker in kunnen vinden dan oudere Nederlanders. In de groepen 18 tot 24 en 25 tot 34 jaar vindt twee derde dat klimaatverandering een probleem van nu is, en bijna de helft is het eens dat 'bij deze verkiezingen geldt: het is nu of nooit voor het klimaat'. Nederlanders van 35 tot 49 jaar kunnen zich het minst vaak vinden in de klimaatstellingen.

Figuur 3.2: Stellingen over klimaat, naar leeftijd

'In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?' Getoond in figuur: percentage (helemaal) mee eens. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

Bij de stellingen over vluchtelingenbeleid en een socialer Nederland zien we geen significante leeftijdsverschillen.

3.3 Ook politiek midden vindt klimaatverandering een 'probleem van nu'

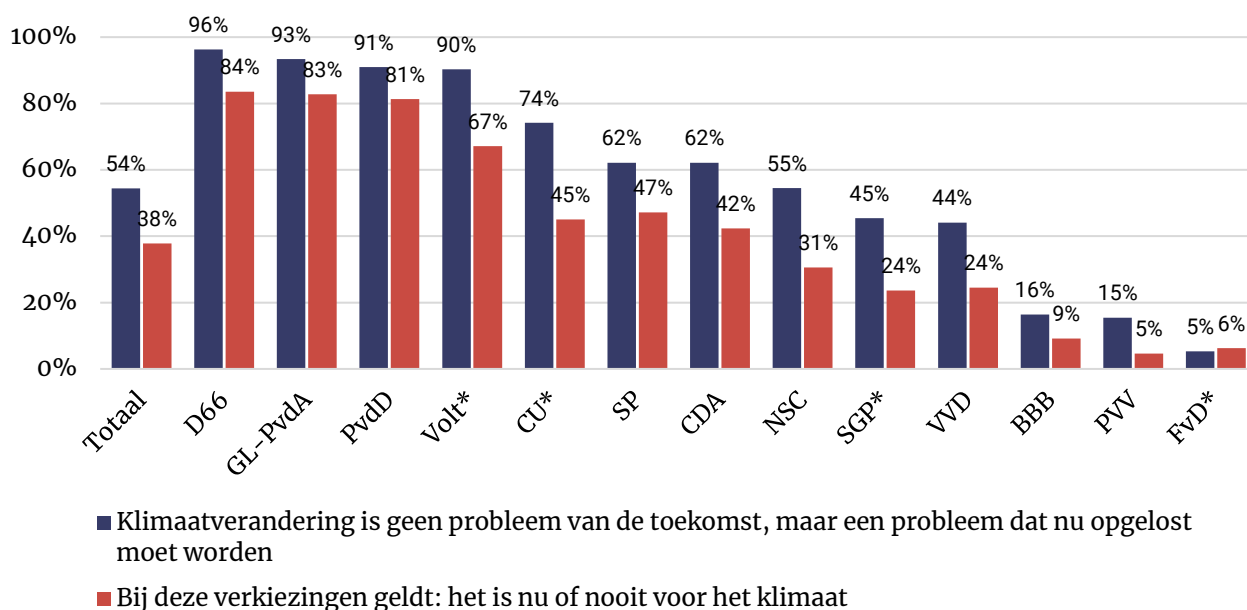
Over het klimaat denken Nederlanders met uiteenlopende politieke voorkeuren heel verschillend (zie Figuur 2.7). Waar vrijwel alle kiezers van D66, GL-PvdA, PvdD en Volt vinden dat klimaatverandering een probleem is dat nu (i.p.v. in de toekomst) opgelost moet worden, geldt dat voor kiezers van FvD (5%), PVV (15%) en BBB (16%) slechts in (zeer) beperkte mate. Dezelfde verdeling zien we voor de stelling dat 'het bij deze verkiezingen nu of nooit voor het klimaat is'.

Kiezers die voorkeur geven aan partijen naar het politieke midden vinden ook in meerderheid dat klimaatverandering een probleem van nu is: het meest nog bij de ChristenUnie (74%), daarna volgen CDA- (62%) en NSC-kiezers (55%). Voor kiezers van de VVD gaat het om iets minder dan de helft.

Met de stelling 'Bij deze verkiezingen geldt: het is nu of nooit voor het klimaat' zijn kiezers in het politieke midden het minder vaak eens: van 45 procent bij de ChristenUnie tot een kwart bij de VVD.

Figuur 3.3: Stellingen over klimaat, naar politieke voorkeur

'In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?' Getoond in figuur: percentage (helemaal) mee eens. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

*Uitkomsten voor deze groepen zijn indicatief vanwege een klein aantal waarnemingen (n ≤ 50).

Kiezers in centrum: helpt schaarft zich achter menselijk vluchtelingenbeleid en socialer Nederland

Ook bij de stelling dat 'Nederland moet staan voor een menselijk vluchtelingenbeleid' zien we dat met name links-progressieve kiezers zich hier in groten getale in kunnen vinden. Bij partijen meer naar het politieke midden, zoals VVD (40%), NSC (43%) en CDA (57%), zien we dat de steun rond de helft schommelt. Opvallend is dat dit aandeel bij ChristenUnie-kiezers beduidend hoger ligt (93%).

Ruim de helft van de CDA- (51%), ChristenUnie- (56%), BBB- (55%) en NSC-kiezers (64%) vindt dat de komende verkiezingen een kans op een socialer Nederland bieden. Onder VVD-kiezers is dat minder, slechts een kwart. Dat is vergelijkbaar met de meer rechts-conservatieve PVV- (27%) en FvD-kiezer (22%).

Tabel 3.1: Stellingen naar politieke voorkeur

'In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?' Getoond in tabel: percentage (helemaal) mee eens. Basis: gehele steekproef (n = 2.288).

	To-taal	VVD	D66	PVV	CDA	SP	GL-PvdA	FvD*	PvdD	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
(Helemaal) eens	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Menselijke behandeling van vluchtelingen	49	40	83	10	57	51	87	20	75	93	80	45	26	43
Kans op een socialer Nederland	46	26	60	27	51	53	81	22	61	56	62	35	55	64

*Uitkomsten voor deze groepen zijn indicatief vanwege een klein aantal waarnemingen (n ≤ 50).

Contactgegevens

I&O Research Enschede

Zuiderval 70

Postbus 563

7500 AN Enschede

053 - 200 52 00

KVK-nummer 08198802

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

020 - 308 48 00

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl